

АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК: 378.14+34+378+81.373+81.101

Балабуха К.В.

Стаття присвячена висвітленню таких понять як міжкультурна комунікація, міжкультурна компетенція студентів-юристів, міжкультурна ділова комунікація. Автор аналізує шляхи підготовки випускників юридичних навчальних закладів до успішного професійного спілкування з представниками різних культур засобами іноземної мови у діловій сфері.

АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ-ЮРИСТОВ К МЕЖКУЛЬТУРНОЙ ДЕЛОВОЙ КОМУНИКАЦИИ

Балабуха К.В.

Статья посвящена раскрытию таких понятий как межкультурная коммуникация, межкультурная компетенция студентов-юристов, межкультурная деловая коммуникация. Автор анализирует пути подготовки выпускников юридических высших учебных заведений к успешному профессиональному общению с представителями разных культур посредством иностранного языка в деловой сфере.

ALTERNATIVE METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN PREPARING LAW STUDENTS FOR INTERCULTURAL BUSINESS COMMUNICATION

K. V. Balabukha

The article is dedicated to disclosing of such notions as intercultural communication, intercultural competence of law students, intercultural business communication. The author analyses the ways of training law degree graduates for successful professional communication with the representatives of different cultures by means of foreign language in business sphere.

Сьогодні спостерігається тенденція до розширення міжнародних зв'язків у різних сферах науки, техніки, мистецтва і виробництва, інтеграції України в світову спільноту, що, безперечно, вимагає оволодіння майбутніми працівниками різних галузей вміннями іншомовного спілкування. Для успішного розвитку і забезпечення конкурентноздатності на світовому ринку Україні потрібні фахівці, які здатні не тільки читати і перекладати спеціальну іноземну літературу, але й вступати в ділові та міжособистісні контакти. У “Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти” підкреслюється, що володіння вміннями іншомовного спілкування допоможе підготувати всіх європейців до зростаючих потреб міжнародної мобільності і тіснішої співпраці в галузі освіти, культури, науки, торгівлі, промисловості [4].

Метою статті є визначення таких понять як міжкультурна ділова комунікація, міжкультурна компетенція студентів-юристів шляхом дослідження положень з цієї проблеми, запропонованих сучасними авторами, а також аналіз однієї з альтернативних методик навчання іноземних мов як засобу підготовки до міжкультурної ділової комунікації.

Інтерес до ролі культури у міжнародному спілкуванні зумовлений політичними, ідеологічними та соціально-економічними чинниками. Володіння іноземною мовою з суто прагматичною та функціональною метою вже не відповідає потребам сьогодення. Виникає необхідність доповнити традиційне володіння комунікативними вміннями міжкультурно виправданим змістом. Важливість цієї проблеми на сучасному етапі засвідчена відповідними документами, підготовленими за результатами діяльності двох комісій ЮНЕСКО (1997р.) з питань міжкультурної освіти „Культура і розвиток” та „Освіта в ХХ столітті”. Саме тоді було вперше глобально порушено питання, пов’язані з розвитком і поширенням ідеї міжкультурної педагогіки. Наголошувалося на необхідності впровадження моделей міжкультурного виховання на всіх рівнях освіти, усвідомлення культурного плюралізму та потреби в міжкультурному діалозі. Йшлося також про створення в навчаних середовища, в якому б подавалась і усвідомлювалась інформація про диверсифікацію мов, культур і релігій, про створення умов для взаємообмінів молодих людей у процесі їхнього навчання в різних освітніх закладах. В маніфесті, підготовленому цими комісіями, наголошувалося, що освіта і виховання мають сприяти усвідомленню відносності культурних інституцій і різноманітних культур, а також забезпечувати розвиток толерантності в сучасних громадян, які належать до різних націй та культур.

У науково-методичній літературі зустрічається низка споріднених понять, декілька з яких є абсолютно синонімічними. А саме: «соціокультурний» (sociocultural), «крос-культурний» (cross-cultural), «міжкультурний» або «інтеркультурний» (intercultural), «транскультурний» (transcultural), які у більшості європейських країн є тотожними. На думку багатьох зарубіжних науковців (М. Вуган Н. Fennes, J. Cumperz, А. Thomas, К. Harpod), основною причиною розбіжностей у термінології є особливості тієї чи іншої мови. Всі з означених поняття пов’язані з взаємодією між культурами або порівнянням особливостей культур. Але серед цього досить нечіткого синонімічного ряду термінів, термін «міжкультурний» набув особливого поширення [19, 77]. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти застосовується термін «intercultural», який в українському перекладі за редакцією професора С. Ніколаєвої звучить як «міжкультурний». Отже у статті ми, вслід за Ніколаєвою С., будемо вживати поняття «міжкультурний», як той, що вказує на відносини та обмін між культурами [4].

Поняття «міжкультурна комунікація» висвітлено у роботах таких дослідників, як Д. Гудков, Т. Грушевицька, Т. Астафурова, П. Донець, І. Зимня, І. Лейфа, Р. Портер, Л. Самовар, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова, Г. Томахіна, І. Халесєва, І. Цатурова та ін. Концепції діалогу культур висвітлені М. Бахтінін, В. Біблером та ін. Дослідження, що стосуються комунікативних ускладнень між представниками різних культур та стратегій їх подолання, переважно належать таким зарубіжним вченим, як А. Вежбицька, У. Гудікунст, С. Кім, Т. Ларіна, Г. Маркус, Г. Тріандіс, Е. Холл, Г. Хофстедте та ін.

Проблемі професійного самовдосконалення студентів при вивченні ділової іноземної мови присвячено цілу низку наукових праць, зокрема, дослідження Н. Логутіної, А. Петрової, О. Яцишина. Проте деякі аспекти підготовки майбутніх юристів до міжкультурної комунікації все ще залишаються не досить вивченими, зокрема, використання альтернативних методів навчання іноземної мови у її формуванні.

У сучасній науці міжкультурну комунікацію визначають як взаємодію представників різних культур з метою досягнення взаєморозуміння. Учені визнають належність комунікантів до різних культур головною ознакою міжкультурної комунікації і підкреслюють важливість усвідомлення комунікантами культурних відмінностей один одного [2]. Сутність міжкультурної комунікації як процесу, що має діалогічну основу, розкривається через зв'язок культури і комунікації, де провідну роль відіграє мова як засіб збереження і передачі культурної інформації, як засіб спілкування.

Гудков Д. розглядає міжкультурну комунікацію як спілкування мовних особистостей, які належать різним лінгвокультурним спільнотам. Таке спілкування не є тільки вербальним та повідомлення, яке посилають співрозмовники один одному, можуть «кодуватися» по-різному. Саме національна семіосфера містить різноманітні коди, кожний з яких відрізняється своєю специфікою у порівнянні з аналогічним кодом в іншій національній культурі [3].

У процесі ділових контактів має місце професійне міжкультурне спілкування, що є невід'ємною частиною діяльності сучасних спеціалістів різних галузей. Сфера професійної взаємодії юристів сьогодні охоплює надання юридичної підтримки при встановленні ділових та комерційних зв'язків на міжнародному рівні: представництво інтересів при укладанні угод, вирішенні судових спорів тощо. Отже, вміння та навички, що дозволяють забезпечити юридичну допомогу у міжнародних переговорах з іноземними партнерами, стають обов'язковими у підготовці кваліфікованих кадрів цієї галузі.

Оскільки вирішення професійних завдань в означеній сфері потребує від юристів переважно навичок ділового іншомовного спілкування, у нашій статті ми розглядаємо саме *міжкультурне ділове спілкування*. З цього приводу вважаємо за доцільне уточнити, що розуміється під поняттям «ділове спілкування». На основі аналізу наукової літератури ділове спілкування може бути визначено як комунікативна діяльність, структурними компонентами якої є: предмет спілкування – інша людина; потреба у спілкуванні, що полягає у намаганні індивіда пізнати і оцінити інших людей, навколишню дійсність і з допомогою цього – глибше пізнати і оцінити себе; комунікативні мотиви – те, заради чого здійснюється спілкування; дії спілкування – одиниці комунікативної діяльності, цілісні мовленнєві акти, адресовані іншим людям; завдання спілкування – мета, на досягнення якої в конкретній комунікативній ситуації спрямовані комунікативні дії; засоби спілкування – операції, за допомогою яких здійснюється спілкування (мова, міміка, жести тощо); продукт спілкування – особливі утворення матеріального і духовного характеру, які формуються в процесі спілкування [5].

Сучасні дослідники наголошують, що пріоритетами у навчанні ділової англійської мови як засобу міжкультурного ділового спілкування мають бути знання особливостей національного характеру та норм комунікативної пове-

дінки народу, з яким передбачається встановлення ділових стосунків, а також сформовані в процесі вивчення іноземної мови навички поважного ставлення до представників інших культур, готовність до взаєморозуміння й співпраці [1].

В процесі міжкультурного ділового спілкування здійснюється обмін інформацією, встановлюються контакти. Професійне ділове спілкування, у тому числі іноземною мовою, є соціопсихологічною взаємодією як мінімум двох суб'єктів, що виконують професійні завдання за допомогою впливу на інтелект, погляди, поведінку і емоції один одного. Міжкультурна ділова комунікація є процесом безпосередньої професійної взаємодії ділових культур, яка здійснюється в рамках неспівпадаючих національних стереотипів мислення і поведінки. Співвідносити мовні засоби з нормами мовної поведінки неможливо без знань про реалії країни мови, що вивчається.

Успішна міжкультурна ділова комунікація передбачає, поряд з оволодінням іноземною мовою, вміння адекватно інтерпретувати комунікативну поведінку представника іносоціума, а також готовність учасників спілкування до сприйняття іншої форми комунікативної поведінки, розуміння її відмінностей та варіювання від культури до культури. Стратегія зближення інокультурних знань спрямована на запобігання не тільки смисловим, а й культурним непорозумінням у комунікації.

Тому необхідно навчити майбутніх спеціалістів комунікативно-орієнтованому володінню іноземною мовою в професійно-значимих ситуаціях міжкультурного ділового спілкування.

Таким чином, у процесі міжкультурного спілкування фахівця-юриста виникає проблема розуміння, яка може розглядатися як на лінгвістичному, так і на соціокультурному рівні в контексті сприйняття партнера з комунікації. Комунікація може відбутися тільки тоді, коли відчуття учасників допомагають зрозуміти цінності іншого народу, коли сенс створюється через довіру, щирість і бажання дізнатися один про одного. Цим підкреслюється, що міжкультурна ділова комунікація передбачає обов'язкове підвищення перш за все рівня міжкультурної компетенції як обов'язкову умову досягнення позитивного результату в процесі міжкультурного спілкування в зростаючій інтеграції світової спільноти. Подібне розуміння спілкування надає міжкультурній компетенції особливе значення як компоненту загальної культури майбутнього фахівця і висуває на перший план проблеми її формування.

Аналіз літературних джерел (І.Бім, Н.Гальськова, З.Муратова, М.Пономарев, В.Пономарева, С.Русанова, І.Харітонова) свідчать, що міжкультурна компетенція органічно входить до галузі предметно-професійної компетенції, яка передбачає володіння основами іншомовного спілкування, елементами знайомства з проявами іншомовної культури, знання про світ і уміння використовувати їх у професії. Міжкультурні знання і дії є базою для формування професійної компетенції. Міжкультурна компетенція передбачає не лише оволодіння поняттям культури країни мови, що вивчається, але і постійне порівняння національного і інтернаціонального, загальнолюдського та індивідуального кризь призму культурно-понятійних зв'язків. Це пов'язано з тим, що в процесі міжкультурного професійного спілкування необхідно враховувати етно- і соціокультурний тип свого партнера.

Т. Грушевицька під міжкультурною компетенцією розуміє «позитивне ставлення до наявності в спільноті різних етнокультурних груп» [1].

А. Садохін вказує, що в західній культурній антропології міжкультурну компетенцію розглядають в двох аспектах. А саме: як здатність формувати в собі чужу культурну ідентичність, що передбачає знання мови, цінностей, норм, стандартів поведінки іншого комунікативної спільноти. Однак на нашу думку таке завдання може бути поставлено переважно для досягнення акультурації аж до повної відмови від рідної культурної приналежності, що не відповідає меті підготовки майбутніх фахівців. Другий підхід трактує міжкультурну компетенцію як здатність досягти успіху при контактах з представниками іншої культурної спільноти навіть при недостатньому знанні основних елементів культури своїх партнерів. Саме з цим варіантом міжкультурної компетенції доводиться найчастіше стикатися в практиці комунікації [7].

Г. Коппл досліджує сутність та шляхи формування інтеркультурологічної компетенції майбутніх економістів, яка має певні спільні риси з міжкультурною компетенцією, але, на наш погляд, більш орієнтована на вирішення професійних завдань. Автор визначає інтеркультурологічну компетенцію як інтегративну якість особистості, що передбачає усвідомлення мотивів професійної діяльності та визначення пріоритету інтеркультурологічних знань, умінь для професійного розвитку й самоудосконалення; інтегрує в собі знання, уміння і навички фахівця у галузі міжнародної економіки, які дозволяють швидко та ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах міжкультурного діалогу на інформаційно-перцептивному (здатність розпізнавати та інтерпретувати інтеркультурологічні аспекти та творчо реагувати на них) та операційно-дієвому (уміння застосовувати інтеркультурологічні знання у міжкультурному діловому спілкуванні) рівнях. Отже, змістовою частиною інтеркультурологічної компетенції, її стрижнем є розуміння культурологічних аспектів ділової культури певного мовного середовища [6].

Узагальнивши поняття споріднених міжкультурної та інтеркультурологічної компетенцій та спроектувавши їх на процес підготовки студентів-юристів, враховуючи сучасні тенденції, можна дати таке її визначення. Міжкультурна компетенція студентів-юристів – це сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечує готовність випускників юридичних навчальних закладів до успішного міжкультурного діалогу з іноземними діловими партнерами у професійній галузі з урахуванням культурологічних аспектів ділової культури певного мовного осередку.

Навчання міжкультурній компетенції має за мету підвищити здатність студентів ефективно вирішувати міжнародні ділові завдання. Тому що професіонал, успішний у своєму рідному, знайомому йому середовищі, не обов'язково буде мати успішну діяльність у новому середовищі з відмінною культурою. Серед навичок, що складають компетенцію, виділяють наступні: спостереження, розпізнавання, порівняння та протиставлення, обговорення, висловлення своєї точки зору, з урахуванням думки інших.

Таким чином вдосконалення навичок міжкультурного ділового спілкування між спеціалістами різних соціумів ставить питання про формування мовної особистості, яка володіє основами міжкультурної ділової комунікації, тим самим сприяючи реалізації стратегії зближення інокультурних знань міжпред-

ставниками різних ділових культур і готуючи їх до більш адекватного сприйняття та інтерпретації варіативних форм професійної взаємодії.

З метою вирішення проблеми підготовки студентів-юристів до міжкультурного ділового спілкування нами було запропоновано використання однієї з альтернативних методик навчання іноземній мові, а саме – методу «занурення», у навчальному процесі.

Метод «занурення» (immersion programs) був розроблений та теоретично обґрунтований в 60-х-70-х роках у Канаді. У сучасній методиці навчання іноземних мов методиці «занурення», або як її ще називають, інтегрована методика, подаються наступні визначення:

1. «Занурення» – це методика навчання іноземній мові засобом викладання однієї або декількох дисциплін цією мовою [8].

2. «Занурення» – це специфічний тип інтегрованого навчання іноземної мови, метою якого є опанування іноземної мови для спеціальних цілей [10].

На нашу думку метод «занурення» значною мірою відповідає цілям та завданням підготовки майбутніх юристів до міжкультурного ділового спілкування, оскільки вивчення навчальної дисципліни шляхом занурення не тільки вчить мові, але й трансформує культуру, того хто навчається, дозволяє усвідомити та оцінити досягнення іншої нації та увібрати їх до особистого культурного потенціалу. Отже можна стверджувати, що методика «занурення», являє собою яскравий приклад збалансованого поєднання соціокультурного, лінгвістичного, академічного та когнітивного компонентів навчання.

Реалізація методу занурення з метою підготовки майбутніх юристів до міжкультурного ділового спілкування відбувалася на базі Національного університету „Одеська юридична академія”. До навчального процесу у цьому закладі вищої освіти входять курси лекцій з загально правових дисциплін, які викладаються англійською мовою. Нами було запропоновано залучити до цього курсу серію лекцій та практичних семінарів „Сучасна культура ділового спілкування”, в якій висвітлюються особливості культури різних країн та їх вплив на стиль ділового спілкування представників цих держав, розглядаються аспекти, що мають неабияке значення для успішного спілкування з іноземними колегами у різних сферах ділового, політичного або наукового життя. А саме: загальні відомості щодо політичного устрою, релігії, мови та освіти, національних характеристик, особливості ділової практики, проведення зустрічей, стратегій переговорів, етикету неофіційного спілкування та правила дипломатичного етикету. Зміст курсу лекцій охоплює ознайомлення зі звичаями, традиціями та специфікою національних бізнес-культур таких країн, як Великобританія, Сполучені Штати Америки, Франція, Німеччина, Китай та Японія. Увага приділяється як правилам, що закріплені законом, так і неписаним національним нормам, що впливають на складання угод, розв'язання судових спорів, юридичного представництва, країн, культурні особливості бізнес-культури яких вивчаються.

У ході семінарських занять запропоновано комплекс завдань, розроблених на матеріалі курсу лекцій „Сучасна культура ділового спілкування”. До комплексу вправ входять проблемні завдання на порівняння національних норм, звичаїв, писаних та неписаних правил етикету ділового спілкування не тільки іноземних країн, але й рідної держави, України. Також у рамках кож-

ної теми передбачено виконання групи вправ, спрямованих на використання мовних засобів у ситуаціях міжкультурного професійного спілкування.

Зміст семінарських занять забезпечує можливість практичного застосування теоретичних знань, отриманих у курсі лекцій, шляхом виконання творчих завдань та участі у ділових іграх, що імітують реальні ситуації міжкультурного спілкування у діловій сфері.

Практика проведення означеного курсу лекцій та семінарських занять свідчить про те, що викладання навчального матеріалу культурологічного змісту англійською мовою спонукає студентів до використання мови через попереднє її усвідомлення. Таким чином, ми маємо підстави стверджувати, що розроблений нами курс лекцій «Сучасна культура ділового спілкування» сприяє одночасно формуванню як комунікативної, так і міжкультурної компетенції, що є основою підготовки студентів юристів до міжкультурної ділової комунікації.

Література:

1. Гришкова Р.О. Лінгвістичні та міжкультурні фактори у навчанні ділової англійської мови [Електронний Ресурс]: стаття / Р.О Гришкова. - Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Fil/2004_34/21_gryshkova_ro.pdf].

2. Грушевицкая Т.Г. Основы межкультурной коммуникации : [уч. для вузов] / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин; под ред. А.П. Садохина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 352 с.

3. Гудков Д.Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. / Д.Б. Гудков. - М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 288 с.

4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий керівник українського видання д-р.п.н., проф. С.Ю Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

5. Канюк О.Л. Формування вмінь іншомовного ділового спілкування майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / О.Л. Канюк. - Тернопіль, 2009. – 24с.

6. Копил Г.О. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Г.О. Копил. – Житомир, 2007. – 20 с.

7. Садохин А.П. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования / А.П.Садохин // Журнал социологии и социальной антропологии. Том X. 2007. – №1. – С.126-140.

8. Clark K. The design and implementation of an English immersion program / K. Clark // The ABC's of English immersion: A teacher guide. – Washington DC: Center for Equal Opportunity, 2000 - 44p .

9. Fennes H., Habdгод K. (eds). Intercultural learning materials – a tool for school curricula / H. Fennes, K. Habdгод. – Brussels: European Federation for Intercultural Learning. – 1987 – 198 p.

10. Walker C.L., Tegick D.J. The complexity of immersion education: Teachers, addressed and issues / C.L.Walker, D.J.Tegick // Modern Language Journal. – 2000. – Vol.1. – No.84. – P. 934-940.